

BVD-SBP

FOCUS

rapportage over internationale ontwikkelingen.
feiten en achtergronden die van betekenis
kunnen zijn voor de binnenlandse veiligheid

A87/16 CO:2049878

13 april 1987

TSJECHOSLOWAAKSE JAZZ SECTIE KRIJGT GEEN SPEELRUIMTE

Op 11 maart jl. werden vijf leden van de verboden Tsjechoslowaakse Jazz Sectie in Praag veroordeeld wegens "economische misdrijven". De rechtszaak tegen de onafhankelijke culturele organisatie heeft in de Westerse wereld vele protesten opgeroepen. Zo werd bijvoorbeeld in Nederland op 10 maart een benefietconcert van Nederlandse jazz-muzikanten gehouden uit solidariteit met de jazz-musici in de CSSR.

In deze FOCUS wordt ingegaan op de vervolging van de Jazz Sectie door de Tsjechoslowaakse autoriteiten, die jarenlang hard waren opgetreden tegen iedere vorm van dissentie, maar juist bij het proces tegen de vijf sectieleden enige terughoudendheid hebben betracht.

TSJECHOSLOWAAKSE JAZZ SECTIE KRIJGT GEEN SPEELRUIMTE

In het kader van de normaliseringscampagne, die na de Praagse Lente van 1968 in de CSSR werd doorgevoerd, werden vrijwel alle min of meer onafhankelijke organisaties op het gebied van kunst en cultuur door het communistisch regime verboden of onder partijcontrole gebracht. Een van de weinige culturele verenigingen, die sindsdien door de Tsjechoslowaakse autoriteiten werden geduld, was de Praagse Bond van Musici, opgericht in 1971. Als een afzonderlijke afdeling (lees: sectie) sloten Jazz-musici uit de Tsjechoslowaakse hoofdstad zich aan bij deze bond, waardoor zij het recht verkregen over jazz en andere hedendaagse muziek te publiceren, concerten te organiseren en fototentoonstellingen te houden. Dankzij deze privileges kon de Jazz Sectie van de Praagse Bond van Musici zich langzaam ontwikkelen tot het enige getolereerde cultuurbolwerk in de CSSR, dat niet onder de directe controle van regering of communistische partij stond.

In de loop van de jaren zeventig groeide de Jazz Sectie uit tot een organisatie met circa 6000 leden en meer dan 100.000 sympathisanten. Al voordat de dissidente mensenrechtenorganisatie Charta '77 in het leven werd geroepen, onttrok de sectie zich steeds duidelijker aan de officiële staatscultuur. De eigen drukkerij ging zich toeleggen op het uitgeven van publicaties, die aanvankelijk een voorzichtig regimekritisch, maar later in toenemende mate een dissident karakter hadden.

De Jazz Sectie kon deze activiteiten betrekkelijk lang voortzetten omdat de aandacht van de autoriteiten voornamelijk uitging naar Charta '77. In oktober 1984 achtte de Tsjechoslowaakse regering evenwel het moment aangebroken om op te treden tegen de verenigde jazz-muzikanten. In een poging om de Jazz Sectie uit te schakelen, werd de Praagse Bond van Musici gelast zich te ontbinden, waarvoor echter statutair de instemming van tweederde van de leden was vereist. Het bestuur van de Jazz Sectie betoogde dat die instemming nooit is verkregen en ging niet over tot opheffing.

De patstelling die hierdoor was ontstaan, werd in september 1986 doorbroken, toen de Tsjechoslowaakse politie het kantoor van de Jazz Sectie in Praag binnenviel, waarbij ruim 800 boeken en honderden tijdschriften in beslag werden genomen en het sectiebestuur werd gearresteerd.

Waarschijnlijk heeft de inval voor de autoriteiten niet het gewenste resultaat opgeleverd. Twee van de zeven gearresteerden werden voorlopig vrijgelaten en tegen de overgebleven vijf kon slechts zeer moeizaam een aanklacht worden geformuleerd. Pas na enkele maanden 'vond' de Praagse justitie een constructie, op grond waarvan tot berechting kon worden overgegaan. De arrestanten zouden zich hebben beziggehouden met "illegale economische activiteiten" en daarmee omgerekend per persoon 62.000 kronen (13.400 gulden) hebben verdiend. Particuliere economische activiteiten -waaronder ook het uitgeven van boeken en tijdschriften valt- zijn in Tsjechoslowakije strafbaar als de winst groter is dan 5000 kronen. Volgens de aanklacht beliep de totale omzet van de Jazz Sectie sinds oktober 1987 1,7 miljoen kronen.

De problemen rond het formuleren van een sluitende aanklacht leidden in december 1986 en januari 1987 tot uitstel van het proces. Uiteindelijk werd bepaald dat de vijf bestuursleden van de Jazz Sectie op 10 maart voor de rechtbank in Praag dienden te verschijnen.

In de laatste weken voor het proces werd de politieke top in de CSSR geconfronteerd met een toenemende internationale druk om de vervolging van de Jazz Sectie te staken. Het Tsjechoslowaakse regime ontving protesten van de regering van de Verenigde Staten, de Internationale Jazz Federatie (aangesloten bij de UNESCO), Amnesty International en de Britse Bond voor Musici, die een petitie organiseerde, waaronder de handtekeningen van prominente Westerse popmusici werden verzameld. In Nederland werd een benefietconcert gehouden uit solidariteit met de Tsjechoslowaakse Jazz-muzikanten.

In de Westerse pers werd veel aandacht besteed aan de voorbereiding van de rechtszaak tegen de Jazz Sectie, die reeds vooraf als het belangrijkste politieke proces in Tsjechoslowakije in de jaren tachtig werd betiteld. Dit ontlokte weer een reactie aan het dagblad van de Tsjechoslowaakse Communistische Partij (CPT), de Rude Pravo, die de berichtgeving in het Westen karakteriseerde als "een hatelijke campagne, gepaard gaande met grove belastering van het socialistische Tsjechoslowakije en speciaal zijn cultuurbeleid." Tegen deze achtergrond is het opmerkelijk dat toch drie Westerse journalisten op 10 maart toegang kregen tot de rechtszaal, terwijl aan Westerse diplomaten en vertegenwoordigers van mensenrechtenorganisaties geen status van waarnemer werd verleend.

Niet zozeer de Westerse protesten, maar vooral de recente gebeurtenissen in de USSR hebben waarschijnlijk de opstelling van de Tsjechoslowaakse autoriteiten tegenover de Jazz Sectie beïnvloed. Toen CPSU-leider GORBACHEV begin 1987 liet doorschemeren dat ingrijpende herstructurering (perestrojka) en grotere openheid (glasnost) in de Sovjetrussische samenleving van internationale betekenis waren, gaf hij in feite ook een indirect signaal aan zijn Oosteuropese bondgenoten. Dit signaal gold niet in de laatste plaats Tsjechoslowakije, waar een jarenlange repressie van iedere poging tot hervorming had geleid tot een verstarring van het politiek en maatschappelijk leven en een vrijwel volledige stagnatie van de economie.

Voor Westerse waarnemers werd geleidelijk duidelijk dat de politieke top in de CSSR verdeeld was over het "nieuwe denken" van GORBACHEV. Met name premier STROUGAL en minister van Buitenlandse Zaken CHNOUPEK manifesteerden zich als voorzichtige voorstanders van de hervormingsplannen van GORBACHEV, die in Tsjechoslowakije nagevolgd zouden moeten worden. Zij stelden zich daarmee lijnrecht op tegenover de CC/CPT-secretarissen BILAK en FOJTIK, die verklaarden dat het beleid van het Kremlin niet zonder meer door de CSSR gecopieerd diende te worden en de 'rechts-opportunisten' in eigen land waarschuwden de huidige situatie in de USSR vooral niet te vergelijken met de toestand in Tsjechoslowakije aan de vooravond van de Praagse Lente in 1968.

Omdat GORBACHEV sinds november 1986 een aantal dissidenten, waaronder de bekende natuurkundige SACHAROV, had vrijgelaten, werd het proces tegen de Jazz Sectie in Tsjechoslowakije tot toetssteen voor de machtsverhoudingen tussen de gematigd veranderingsgezinde en de zeer orthodoxe vleugel van de CPT. Het intrekken van de beschuldigingen tegen de vijf jazz-musici zou een duidelijke nederlaag betekenen voor BILAK en FOJTIK, die zich als CC-secretaris voor respectievelijk ideologische en agitprop-zaken, in het bijzonder met de Jazz Sectie hadden beziggehouden. Zware veroordelingen zouden echter opgevat kunnen worden als een terechtwijzing voor STROUGAL en CHNOUPEK, maar tevens beschouwd kunnen worden als een nauwelijks verhulde provocatie in de richting van GORBACHEV, die aan de vooravond van het proces tegen de Jazz Sectie kenbaar maakte in april een bezoek aan Tsjechoslowakije te willen brengen.

In deze politieke constellatie kreeg de rechtszaak tegen de Jazz Sectie een opvallend verloop. De vijf aangeklaagden trokken tevergeefs de rechtmatigheid van het regeringsbesluit van oktober 1984 om de Jazz Sectie te ontbinden in twijfel. Evenmin accepteerde de rechter hun verklaring dat de Jazz Sectie bij het uitgeven van literatuur geen winst heeft nagejaagd of behaald en altijd in de rode cijfers is gebleven. De beschuldigten ontvingen van de rechtbank wel waardering voor hun muziek en hun pogingen om een bijdrage te leveren aan het Tsjechoslowaakse cultuurgoed. Op 12 maart werden de voorzitter en de secretaris van de Jazz Sectie desalniettemin veroordeeld tot respectievelijk 16 en 10 maanden gevangenisstraf. De andere drie beklaagden kregen voorwaardelijke straffen opgelegd.

Volgens Westerse waarnemers was het vonnis het resultaat van een compromis tussen de verschillende vleugels in de top van de CPT. De dogmatici zouden door de veroordeling tevreden zijn gesteld, terwijl de pragmatici de lichte strafmaat als een tegemoetkoming kunnen beschouwen. Ook mag de relatieve mildheid van het vonnis waarschijnlijk niet los gezien worden van het aanstaande bezoek aan Tsjechoslowakije van GORBACHEV, die zich in eigen land een voorstander heeft getoond van een betrekkelijke liberalisering van de kunst.

Voor het toekomstige beleid van Praag tegen dissidenten geeft de rechtszaak tegen de Jazz Sectie nauwelijks indicaties. Door de vervolging van de onafhankelijke organisatie door te zetten lijkt het regime enerzijds duidelijk te willen maken dat dissidenten althans formeel nog niet op speelruimte van enige betekenis hoeven te rekenen. Anderzijds geeft het door het relatief milde vonnis blijkt van opmerkelijke terughoudendheid tegenover uitingen van onafhankelijkheid, waartegen in het recente verleden nog hard werd opgetreden.

De CPT er door het 'compromis-vonnis' in ieder geval voorlopig in geslaagd haar gelederen voor de buitenwereld gesloten te houden, zij het -zoals hierboven is aangegeven- achter een waas van onduidelijkheid over het in de toekomst te volgen beleid tegenover dissidenten en ten opzichte van het 'nieuwe denken' van GORBACHEV. Het is echter de vraag of HUSAK op deze wijze er in zal slagen tijd te winnen om zich te beraden op minimaal door de Sovjet-Unie gewenste hervormingen zonder dat dit consequenties zal hebben voor zijn eigen machtspositie, die juist altijd bepaald is geweest door een krampachtig nagestreefde stabiliteit.